

**Artikkel 2:
Myrvoll E. R. 2010.
Kulturminner i “Askeladden” og kategoriernes vold.
Viking, bind LXXIII: 81-102.**

Foto: Elin Rose Myrvoll

Kulturminner i *Askeladden* og kategoriernes vold

«Jeg fant, jeg fant!» ropte Askeladden i det velkjente eventyret om *Prinsessa som ingen kunne målbinde*. Han så nytta i alt, det være seg en død skjæreunge, en utgått skosåle eller et skålbrott. Askeladden hadde både navns nevning på tingene han fant og en rommelig sekk å oppbevare dem i. Da Riksantikvaren etablerte en nasjonal kulturminnedatabase i 2004, fikk databasen navn etter nettopp denne eventyrskikkelsen. Arkeologene er, for å sette det litt på spissen, likevel ikke like heldig stilt som Askeladden i eventyret. I noen sammenhenger har de ikke tilgjengelige eller passende begreper for kulturminnene de finner, og de kan heller ikke være sikre på at deres dokumentasjon av kulturminnene blir tatt vare på i *databasesekken*.

Arkeologenes faglige begrepsapparat eller nomenklatur er med på å dyktiggjøre dem i å identifisere og kategorisere kulturminner. Det samme begrepsapparatet kan også virke begrensende eller hemmende i forhold til å observere avvik. Strukturer og spor som ikke passer med definisjonene i begrepstilfanget, kan lett bli oversett eller deres avvikende trekk bli tonet ned, for å passe med etablerte kategorier. Begrepsapparatet er likevel ikke statisk, og det gjennomgår endringer og justeringer som resultat av en løpende faglig diskusjon. Denne type diskusjon er imidlertid ikke lett forenelig med de krav til stabile kategorier, systemisk orden og forutsigbarhet som en stor database krever for å kunne være operasjonell.

Opplysninger om kulturminner er et viktig kildegrunnlag både i arkeologisk forskning og for kulturminnemyndighetene. En arkeolog som registrerer og dokumenterer et kulturminne, kan aldri fullt ut overskue hvilke egenskaper eller kvaliteter ved objektet som andre i ettertid vil ønske å vite noe om. En detaljert dokumentasjon som dekker mange aspekter ved kulturminnet, vil generelt ha større mulighet for å kunne møte ettertidens behov. Det er derfor av betydning hvilken metodikk som benyttes når kulturminner skal dokumenteres, og hvordan denne dokumentasjonen senere presenteres, gjøres tilgjengelig og anvendbar for andre.

Vitenskapssosiologen Bruno Latour har i sin bok *Pandora's Hope* (1999) introdusert begrepet *circulating references* eller sirkulerende referanse (Latour 1999: 24-79). Med utgangspunkt i dette begrepet vil jeg i det følgende rette søkelys mot de *kjedene* av transformasjoner som skapes med utgangspunkt i kulturminnene og den påfølgende dokumentasjon og registrering av dem. Transformasjonskjedene mellom de fysiske kulturminnene og den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden vil i særlig grad bli undersøkt. Hvordan framstår for eksempel dokumentasjonen når den er lastet inn i Askeladden, og hvilke opplysninger og muligheter gir søke- og tellefunksjonene i databasen? Hvordan er forbindelsen mellom de fysiske kulturminnene og opplysningene om dem i databasen? Her vil det bli sett

nærmere både på den dokumentasjonen som skjer i forbindelse med registrering av objektet/kulturminnet og hvordan denne dokumentasjonen er transformert og videreført til Askeladden. Jeg vil også se nærmere på sammenhengen mellom begrepsapparatet/nomenklaturen som benyttes til å klassifisere og kategorisere kulturminnene, og hvordan dette påvirker dokumentasjonen.

Det forventes ikke at Riksantikvarens oppgave – som sentral myndighet og som eier og utvikler av Askeladden – primært er å imøtekomme forskningens behov for en kulturminnedatabase. De primære brukerne av Askeladden er de sentrale og regionale kulturminnemyndighetene (Berg 2001: 133-137 og 2007: 345), og databasen er opprettet for å være et redskap i den daglige virksomheten til kulturminnemyndighetene. I Riksantikvarens utkast til strategisk plan for forvaltningen av arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer 2010-2020, understrekes det at pålitelige og tilgjengelige registre over kjente kulturminner er en forutsetning for en god forvaltning av arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer. Det heter videre:

Forutsetningen for at registrene skal fungere tilfredsstillende er at dataene er oppdaterte og kvalitetssikret, slik at stedfesting og faktaopplysninger om de enkelte kulturminnene er riktige (Riksantikvaren 2010a: 8).

I det samme utkastet til strategisk plan går det dessuten fram at forvaltningens virksomhet ikke sees som atskilt fra forskning og forskningsresultater (Riksantikvaren 2010a: 15):

Kunnskap om arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer opparbeides kontinuerlig i forvaltningen. Ny kunnskap innhentes i form av resultater fra forvaltningsundersøkelser, forskning og utvikling og utredning. Utvikling av ny kunnskap er nødvendig for å holde en profesjonell forvaltning faglig oppdatert til en hver tid, og for å gjøre relevant vurderinger i bl.a. saksbehandlingen.

Siden Riksantikvaren så eksplisitt ser nødvendigheten av at forvaltningsvirksomheten relateres til forskning og forskningsresultater, finner jeg det relevant å se Askeladden mot denne bakgrunn. Det vil derfor være til forvaltningens fordel om Askeladden også kan være et pålitelig redskap i forskning og slik bidra til ny kunnskap om kulturminner.

Kulturminnedataene og eksemplene som brukes som utgangspunkt for diskusjonen i denne artikkelen, er hovedsakelig hentet fra Finnmark fylke, og alle søk i Askeladden er foretatt i april 2010 (Riksantikvaren 2010b). Opplysningene som henviser til Fornminneregisteret, er å finne i Riksantikvarens digitale arkiver.

Sirkulerende referanse

I boka *Pandora's Hope* tar Bruno Latour for seg et feltarbeid i grenseområdene til Boa Vista-skogen i Amasonas (Latour 1999: 25-79). I dette området forsøkte botanikere og jordforskere å finne ut om skogen rykket fram eller tilbake. Latour var sammen med disse forskerne i felt og observerte hvordan de arbeidet. Han beskriver hvordan forskernes fysiske studiefelt, i dette tilfellet grenseområdene mellom skogen og savannen, transformeres via en kjede av prøvetaking (jordprøver, planter etc.), dokumentasjon, kategorisering, tegninger, foto, katalogisering, diagrammer, rapportskrivning og vitenskapelige tekster. I denne kjeden av transformasjoner ivaretas noen av de kvaliteter ved lokalitetene de har sitt opphav i (jordmonn, vegetasjon, etc.), samtidig som det skapes noe nytt i form av tolkninger og transformasjon til andre medier (tegninger, fotografier og tekster).

Latours vitenskapssyn står i kontrast til anskuelser der forholdet mellom *språket* på den ene siden og *verden* på den andre siden, karakteriseres av et nærmest uoverstigelig gap eller

avgrunn. Og der språket, i denne betydningen det vitenskapelige språket, betegnes som en konstruksjon atskilt fra den fysiske verden det refererer til. Latour sier (1999: 69):

The philosophy of language makes it seem as if there exist two disjointed spheres separated by a unique and radical gap that must be reduced through the search of correspondence, for reference, between words and the world.

Han er kritisk til språkfilosofiske posisjoner som ser verden som språklig konstituert, og der språket virker styrende på all vår erfaring av den. Med utgangspunkt i det nevnte feltarbeidet hevder Latour at den empiriske virkeligheten på et vis, allerede er artikulert og at det i god vitenskap finnes en forbindelse mellom språket og den verden det refererer til. Denne forbindelsen karakteriserer han som en kjede bestående av serier med transformasjoner (Latour 1999: 73). Hver transformasjon refererer til eller ivaretar noe av det forutgående, samtidig som den innfører noe nytt. Det vitenskapelige språket – eller prøvene, funnene, fotografiene, målene, tegningene etc., ivaretar kvaliteter ved det unike fysiske objektet som studeres, men innebærer selvsagt også ei endring. Det tilfører noe nytt.

Phenomena, however, are not found at the meeting point between things and the forms of the human mind; phenomena are what circulates all along the reversible chain of transformations, at each step losing some properties to gain others that render them compatible with already established centers of calculation (Latour 1999: 71-72).

Denne endringa eller transformasjonen gjør at objektet mister noe av sin unike individualitet, samtidig som det gjør objektet sammenlignbart med andre objekter. Ei profiltegning fra en arkeologisk undersøkelse vil for eksempel ivareta egenskaper ved jordlagene, men gjennom selve tegneprosessen vil jordlagene overføres til papir og transformeres til symboler, skraveringer, tall etc., som er gjenkjennelig for enhver arkeolog.

Transformasjonene generaliserer og standardiserer studieobjektet. Vitenskapelig arbeid i form av dokumentasjon, registreringer og tekstproduksjon består således i at man beveger seg fra det spesifikke mot det generaliserte i en kjedeliggende bevegelse. Men: For at dette skal kunne kalles vitenskapelig, må det være mulig å følge kjeden av slike transformasjoner tilbake i retning av studieobjektet, tingen eller lokaliteten. Denne vekslingen i bevegelse bort fra objektet, og tilbake til det, kaller Latour *en sirkulerende referanse (circulating reference)* (Latour 1999: 72-73). Vitenskapelig holdbarhet har å gjøre med at kjeden har en akseptabel grad av kontinuitet, at vi kan følge den langs de mange små serier av transformasjoner eller overganger.

Med dette kriteriet i mente, skal jeg i det videre se nærmere på de *kjedene* som er utgått fra registrering av arkeologiske kulturminner, hvordan de henger sammen og om det er mulig å bevege seg langs disse kjedene fra register/database og tilbake til studieobjektene dvs. kulturminnene. Et forhold som gjør arkeologiske kulturminneregistreringer forskjellig fra det arbeidet som Latour beskriver i Alta Vista skogen, er at kulturminneregistreringer ofte har funnet sted uten at det på forhand forelå en problemstilling. Formålet med registreringene har i overveiende grad vært å undersøke om et geografisk område inneholdt kulturminner, samt å kategorisere og dokumentere kulturminnene. Dette gjelder særlig registreringer i regi av kulturminnemyndighetene. Mange av registreringene har med andre ord ikke vært ledd i forskningsprosjekter med definerte problemstillinger. Dokumentasjonsmetodene som har blitt benyttet, har imidlertid stor grad av likhet uavhengig av om registreringer skjedde i regi av et universitetsleddet forskningsprosjekt eller av kulturminnemyndighetene.

Historikk – fra kulturminneregistrering til Askeladden

Som et ledd i arbeidet med Økonomisk Kartverk, startet det i 1964 et omfattende og langvarig arbeid med å registrere automatisk fredete kulturminner (Holm-Olsen 1989: 30). Registreringsarbeidet ble fram til 1973 organisert av De arkeologiske museers registreringstjeneste (DAMR) og deretter av landets fem landsdelsmuseer fram til 1994 (Skjelsvik 1978, Skjelsvik 1998). Det ble utarbeidet egne dokumentasjonsskjema til kulturminnene som skulle registreres, og hvert skjema omfattet en kulturminnelokalitet. Hver lokalitet kunne bestå av ett enkelt kulturminne eller av flere hvis disse lå samlet for eksempel på en boplass eller i et fangstanlegg. Kulturminnene skulle typebestemmes, aldersbestemmes og måles opp. I tillegg inneholdt skjemaet egne rubrikker for terrengbeskrivelse, kulturminnernes plassering i terrenget, kart- og flyfotoreferanse med mer. Det var også satt av plass til nedtegnelse av anmerkninger og tradisjonsstoff. Hvert skjema skulle inneholde opplysninger om registreringsdato og hvem som hadde utført arbeidet. Noen kulturminnelokaliteter ble også fotografert og dokumentert i form av skisser.

Etter hvert gjorde ny teknologi det mulig å samle kulturminneopplysningene i søkbare databaser. Ulike løsninger ble valgt ved hvert av landsdelsmuseene. Ved Tromsø Museum ble kulturminneopplysningene på registreringsskjemaene lagt inn i en database ved hjelp av programmet SIFT (Søking I Fri Tekst). Oppkopling via modem gjorde det mulig for de regionale kulturminnemyndighetene å kople seg opp til denne databasen. I løpet av siste halvdel av 1990-tallet ble dokumentasjonen av kulturminneregistreringene som fantes ved landsdelsmuseene, samlet i et felles web-basert register, nemlig Fornminneregisteret. Fornminneregistret inneholdt de samme data som i sin tid var blitt nedskrevet på registreringsskjemaene, og registeret ble årlig ajourført med nye kulturminneregistreringer. Med etableringa av den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden i 2004, ble fredete lokaliteter, både arkeologisk kulturminner, marine kulturminner, fredete bygg og anlegg, samlet i en felles database. Databasen inneholder også et antall kulturminner som ikke er omfattet av kulturminnelovens bestemmelser eller av reguleringsbestemmelser etter plan og bygningsloven (Berg 2007: 347). En annen nyvinning ved Askeladden er at den inneholder digitale kartfestinger av kulturminner. Arbeidet med å digitalisere kartfestingene startet allerede i 1995 og disse er gjort tilgjengelig for brukerne av databasen. På oppdrag fra Riksantikvaren hadde Norsk Institutt for Kulturminneforskning ansvaret for å ajourføre Fornminneregistret. Da Askeladden ble etablert, var det de regionale kulturminnemyndighetene som fikk ansvaret for den løpende ajourføringa.

Nomenklatur

Kategoriene og typebetegnelseene som utgjør det samlede begrepsapparatet – eller nomenklaturen – innen arkeologien, har vært premissgivende for hvilke fysiske strukturer som arkeologene til en hver tid har oppfattet som kulturminner. Nomenklaturen er et redskap som arkeologer benytter til å påvise, typebestemme og dokumentere kulturminner. Den hjelper arkeologene til å ordne og gruppere det store mangfoldet av groper, forsenkninger, voller, steinkonstruksjoner, røyser etc. som de støter på ute i terrenget. Samtidig er nomenklaturen en forutsetning for at det skal kunne finne sted en faglig diskusjon om kulturminner. En arkeolog kan uten nærmere definisjon bruke begreper som *urgrav*, *helleprop* og *kjøttgjemme* i en diskusjon med andre arkeologer som har kjennskap til kulturminnetyper i

Nord-Norge. Arkeologene deler altså en noenlunde felles forståelse for hvilke type fysiske strukturer de ulike begrepene refererer til. Uten en nomenklatur vil man heller ikke kunne foreta nødvendige generaliseringer. En nomenklatur er også et av premissene for å kunne opprette en søkbar database over kulturminner.

På samme måte som nomenklaturen er et redskap i arbeidet med å observere og kategorisere menneskeskapte spor i terrenget, kan den også være en hemsko. De strukturene som avviker og ikke er sammenfallende med noen typebetegnelser, kan bli oversett, sett på som natur eller avskrevet som anomalier. Dette skaper problemer allerede ved kjedens begynnelse. Selv om objektet taler til oss gjennom sin materialitet, må det på stedet kategoriseres, og nettopp i denne første kategoriseringen oppstår mulighetene for brudd – at lenken ikke starter med objektet og dets natur, men med den tilforlatelige kategori som arkeologiens og kulturminnevernets virkningshistorie har tilspilt oss.

Fra usynlig til synlig

Hvilke strukturer som innen fagdisiplinen arkeologi, har blitt oppfattet som kulturminner, og hvordan disse har blitt navngitt, kategorisert, tolket og forstått, har selvsagt endret seg over tid. Disse endringene har vært et resultat av det faglige ordskiftet som har funnet sted innen disiplinen. Mange av de strukturene vi i dag oppfatter som kulturminner, fanget ikke blikket eller oppmerksomheten til arkeologene for 100, 50 eller 25 år siden. Her kan man for eksempel nevne Anders Nummedals *oppdagelse* av tufter fra yngre steinalder i Varanger seint på 1930-tallet. På tross av at disse i dag oppfattes som noen av de mest i øyenfallende spor fra fortida, hadde arkeologer arbeidet lenge i området (Nummedal selv fra 1920-tallet) uten å «se» disse (Olsen 1994). Tilsvarende var det først på 1990-tallet at de like tydelige og tallrike steinaldertuftene ble sett av russiske arkeologer langs Kolakysten. Et annet eksempel er funnene av tufter fra jernalderen i Nord-Troms og Finnmark (Fig.1). Funnene av jernaldertuftene kan sees i sammenheng med endringene i forståelsen av Finnmarks forhistorie som hadde funnet sted i løpet av 1980-tallet. Tidlig på 1980-tallet hadde man fått de første ¹⁴C-dateringer av lokaliteter som inntil da, hadde blitt forstått som jernalderboplasser. I følge dateringene var boplassene langt eldre, nærmere bestemt fra første årtusen f. Kr. (Olsen 1984). Dette resultatet innebar at man på 1980-tallet sto igjen med svært få kulturminner som kunne knyttes til jernalder i Nord-Troms og Finnmark. Årtusenet e. Kr. framsto med andre ord, som tilnærmet funntomt. Man begynte å omtale jernalderen i Nord-Troms og Finnmark som *den funntomme perioden* (Schanche 1992). Endringa i synet på jernalderen som funntom, kom blant annet med oppdagelsen av tre svakt synlige tufter på Sørøya i Hammerfest kommune. Tuftene ble påvist i forbindelse med de arkeologiske undersøkelser på Slettnes på begynnelsen 1990-tallet (Hesjedal et al. 1996). Den ene tufta ble datert til århundrene rundt Kr. f. og de to andre til 700-900 e. Kr. (Hesjedal et al. 1996: 226-227). Dette var de første ¹⁴C-dateringer av tufter fra jernalderen i Finnmark. Undersøkelsene på Slettnes samt andre samtidige forskningsprosjekter, resulterte i at det ble påvist flere kulturminner og kulturminnetyper fra denne perioden (jf. K. Schanche 1992, Henriksen 1996, Hesjedal et al. 1996, Myrvoll 2006: 223). Grunnen til at det i ettertid likevel er registrert få slike tufter fra jernalderen i Nord-Troms og Finnmark kan ha sammenheng med at de er vanskelige å få øye på. De består av svake spor på markoverflata, og selv lav gressvegetasjon kan være nok til at disse tuftene ikke lar seg påvise.

Fig. 1: Eksempel på jernaldertuft, Kongshavn, Berlevåg kommune. En trekolprøve (Wk 12188) av bjørk og selje fra ildstedet er datert til 680 – 950 e. Kr. (kalibrert, sannsynlighet innenfor 95,4%) (foto B. Olsen, UiT).

Eksempelet med jernaldertuftene understreker dessuten viktigheten av erfaring. Erfaring øker den enkeltes dyktighet i å identifisere kulturminner og å kategorisere/ordne observasjonene i forhold til det innlærte begrepsapparatet. Å se, gjenkjenne og kategorisere kulturminner uten først å ha blitt kjent med strukturene gjennom selvsyn, er med andre ord problematisk. Generelt kan det sies at et erfarent blikk observerer mer og får med seg flere nyanser enn et uerfarent blikk. Personlig erfaring dyktiggjør dessuten en arkeolog i å vurdere et landskap og til å velge ut områder som har potensial for funn av kulturminner. Den erfarne arkeologen vil likeledes kunne referere kulturminnet til et langt større spekter av assosiasjoner. Registrering av arkeologiske kulturminner er med andre ord, ikke bare betinget av at arkeologen har et begrepsapparat å relatere kulturminnene til, men også av den enkelte registrators erfaring i å vurdere ulike fysiske strukturer i forhold til kjente kategorier og eksisterende begrepsapparatet. Registrering og dokumentasjon av en og samme kulturminnelokalitet vil, slik sett, kunne variere som følge av at registratorene har ulik erfaring og evne til å påvise kulturminner. Slik situasjonen er i dag, synes det i Nord-Norge å være en større nyanserikdom i typebetegnelsene som benyttes på kulturminnene som finnes i fjord- og kystområdene, enn i innlandet. Dette har trolig sammenheng med den erfaring og kompetanse som er ervervet gjennom lang og omfattende arkeologisk aktivitet i kystområdene,

mens innlandet har vært langt mindre påaktet. Litt satt på spissen, kan man si at kulturminneregistreringene som gjennomføres i innlandet, foretas med utgangspunkt i en nomenklatur og erfaringshorisont som i første rekke har sitt utspring i kulturminner i fjord- og kyststrøkene.

Som jeg har vært inne på, vil en høy detaljeringsgrad i dokumentasjon av kulturminner bidra til at dokumentasjonsdataene har større potensial til å kunne anvendes i framtidig forskning og forvaltning. Dette vil være av særlig betydning i områder hvor registreringsaktiviteten har vært lav og hvor det foreligger få opplysninger om kulturminner. Man kan forvente at framtidig forskning på kulturminner og forhistorie i slike områder vil medføre relativt store endringer i kulturminneforståelse og nomenklatur. En høy detaljeringsgrad i dokumentasjonen av kulturminnene vil derfor gjøre det mulig å vurdere og eventuelt re-kategorisere registrerte kulturminnene i henhold til senere endringer i nomenklatur.

Tuft, grav eller grop – nyansering og oppsplitting av kulturminnetyper

Nomenklaturen har som nevnt, endret seg over tid, og nye typer har kommet til. Det finnes også eksempler på at enkelte kulturminner er blitt omdefinerte fra en kategori til en annen, tillagt nye forståelser og av den grunn også har fått nytt navn. I Nord-Troms og Finnmark, gjelder dette i særlig grad for kulturminner som har blitt tolket som graver. I løpet av siste halvdel av 1900-tallet er det brukt betegnelser som *hellekister*, *hellekistegraver*, *hellegraver*, *Mortensnesgraver*, *Åsebaktegraver*, *rekkegraver* og *urgraver* på kulturminner som er tolket som ikke-kristne graver fra tidsrommet 700. f. Kr. – 15/1700-tallet e. Kr. (bl.a. Kleppe 1974, Reymert 1980, Simonsen 1979, 1982, K. Schanche 1992, A. Schanche 2000). Kulturminner som tidligere ble kalt for Åsebaktegraver, er i ettertid omdefinert, og de tolkes ikke lenger som graver, men som ildsteder (K. Schanche 1992, Storli 1994, Hedman og Olsen 2008).

Hellegroper, rektangulære hellesatte groper som trolig ble brukt til produksjon av tran/spekkolje, utgjør et annet talende eksempel. På 1800-tallet ble disse kulturminnene først forstått som hustuffer av geologen Karl Pettersen. Dette ble imøtegått av Olaus. M. Nicolaissen i 1989 som mente de var for små til å være tufter. I stedet foreslo han at de var graver (Nicolaissen 1981, jf. Holm-Olsen 1985: 68-69). Som en følge av denne nytolkningen, ble disse kulturminnene omtalt enten som hellegraver, hellekistegraver eller hellekister. Disse betegnelse, særlig hellekiste, ble hengende ved også etter at nye tolkninger fikk gjennomslag på 1990-tallet. Kjersti Schanche som var den første til å foreslå at disse gropene var spor etter tran/oljeproduksjon, brukte også selv betegnelsen hellekister (Schanche 1992). Denne betegnelsen ble også benyttet i publikasjonen *Arkeologi på Slettnes* (Hesjedal et. al 1996). Den nye typebetegnelsen hellegrop ble først introdusert i 1996 i Jørn Henriksens hovedfagsavhandling om denne kulturminnetypen (Henriksen 1996). Her skal det legges til at det ikke bare var hellegropene som tidligere ble kalt for hellekister eller hellegraver. Også de kulturminnene som vi i dag omtaler som samiske urgraver, falt inn under disse kategoriene. Enkelte av de samiske urgravene ble i tillegg omtalt som Mortensnesgraver (Kleppe 1974). Fra kategoriene hellekistegraver, hellekister og hellegraver utgikk det med andre ord to nye kulturminnetyper i løpet av 1990-tallet, nemlig hellegroper og urgraver. Sistnevnte kategori ble introdusert av Audhild Schanche (Schanche 2000).

Fig. 2: Arkeologisk undersøkt hellegrøp, Berlevåg kommune (foto E. R. Myrvoll, NIKU).

De nevnte eksemplene viser at det fortløpende skjer endringer i kategorier og betegnelser på kulturminnene. Eksemplene på navneendringer illustrerer utfordringene med å holde en kulturminnedatabase oppdatert og à jour i forhold til skiftende forskningsstatus. Det understreker også viktigheten av å ta vare på mangfoldet i

dokumentasjonen av kulturminnene. Hvis man skal ha mulighet til å omfortolke kulturminner i henhold til nye forskningsresultater, er det viktig at den dokumentasjonen som foreligger, tas vare på slik at man har et bredest mulig grunnlag til å vurdere kulturminner på nytt. Nye opplysninger, dokumentasjoner og konklusjoner må ikke overskrive de forutgående, men hele tiden legges til. På dette viset vil man kunne forflytte seg fram og tilbake langs transformasjonskjedene som utgår fra kulturminnene.

Valg av navn og kategorier

På 1990-tallet begynte et oppryddingsarbeid i typebestemmelsene av kulturminnene i Fornminneregisteret. Med utgangspunkt i de foreliggende beskrivelsene av kulturminnene og deres beliggenhet i terrenget, ble bl.a. de registrerte hellekistegravene/hellekistene i Finnmark og Nord-Troms gjennomgått og gitt navn som var i tråd med nyere forskning. De fleste av disse er nå søkbare i Askeladden under navnene *hellegrøp* og *urgrav* (Fig. 2 og 3). Her skal det nevnes at en rekke samiske urgraver sannsynligvis også finnes under typebetegnelser som *steinkonstruksjon*, *steinsetning*, *grav*, *røys* og *gravrøys*. For å undersøke dette nærmere, foretok jeg i 2005 en gjennomgang av Finnmarkslokalteter, til sammen 437 lokaliteter, som hver og en i følge Askeladden, skulle inneholde minst *en* av de nevnte kulturminnetypene (Myrvoll 2005: 10). Med utgangspunkt i Audhild Schanches definisjon av urgraver (Schanche 2000: 157-158), fant jeg at 92 av disse lokalitetene hadde kulturminner som ut fra beskrivelsen, var sammenfallende med Schanches definisjon.

Så mange som 219 lokaliteter inneholdt imidlertid kulturminner som kunne karakteriseres som usikre eller mulige urgraver i henhold til Schanches definisjon. Også dette eksempelet er tatt med for å vise viktigheten av å foreta en detaljert dokumentasjon av kulturminner. Hvis dokumentasjonen mangler de nødvendige nyanser og detaljer, vil den i mindre grad kunne benyttes i senere diskusjoner omkring kulturminner, eller som i mitt tilfelle, som en kilde til å revurdere valg av typebetegnelse. Her ser vi at de valg som foretas ved *kjedens*

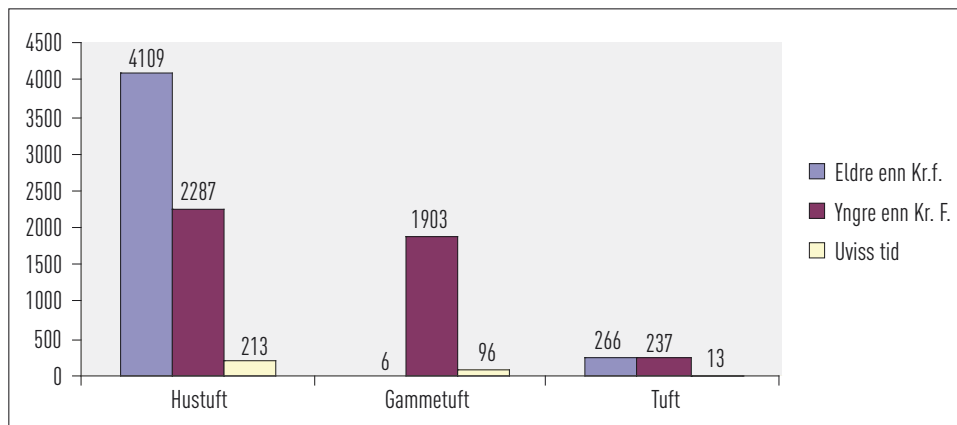

Fig. 3: Eksempel på urgrav, Vadsø kommune (foto E. R. Myrvoll, NIKU).

begynnelse det vil si i forbindelse med selve registreringa av kulturminnene, er premissgivende for hvordan kjeden kan videreføres fra dette punktet.

For noen kulturminner har det eksistert flere samtidige typebetegnelser å velge mellom. Dette gjelder særlig spor etter bygninger som har bestått av en indre bærende trekonstruksjon og utvendige vegger og tak bygd av torv, jord og bjørkenever. Spor etter slike bygninger finnes i et utall av utforminger både med hensyn til størrelse og grunnplan. I Finnmark har disse kulturminnene fått betegnelser som *gammetuft*, *hustuft* og *tuft*. De utgjør en stor andel av kulturminnene i Finnmark. Til sammen er det i dette fylket i følge Askeladden, registrert 9130 kulturminner av typen *gammetuft*, *hustuft* og *tuft*. Av disse er *hustuftene* i stort flertall med 72 % av det samlede antallet. *Gammetufter* og *tufter* utgjør henholdsvis 22 % og 6 %. Alle kulturminner i Askeladden står oppført med en anslått alder. Hvis man grupperer de nevnte tre kulturminnetypene i henhold til tida *f. Kr.*, *tida e. Kr.^l* og de resterende til betegnelsen *uviss tid*, finner man at de ulike kulturminnetypene fordeler seg svært ulikt (tabell 1). I følge Askeladden er 62 % av *hustuftene* eldre enn *Kr. f.*, mens under 1 % av *gammetuftene* er knyttet til dette tidsrommet. For tida etter *Kr. f.* er bildet omvendt. 95 % av *gammetuftene* og 35 % av *hustuftene* er vurdert som yngre enn *Kr. f.* Når det gjelder kulturminnetypen *tuft* er disse relativt jevnt fordelt med henholdsvis 51 og 46 prosent på før og etter *Kr.* Det som er interessant i denne sammenhengen, er at distinksjonen mellom kul-

Tabell 1: Registrerte tufter, gammetufter og hustufter i Finnmark gruppert i forhold til alder, jf. Askeladden april 2010.

turminnetypene *hustuft* og *gammetuft* ikke synes å være knyttet til bestemte morfologiske trekk. Det er større variasjon innad i gruppene enn mellom dem. Kulturminnernes anslåtte alder samt hvilken etnisk tilskrivning registratorene i sin tid assosierede dem med, synes derimot å ha vært styrende for valget av typebetegnelse. Bygningsspor som er blitt oppfattet som samiske, har fortrinnsvis blitt kalt gammetufter og tilknyttet tida e. Kr., mens bygningsspor som relateres til tida f. Kr i overveiende grad har fått betegnelsen *hustuft*.

Også dette eksempelet viser betydningen av å foreta detaljerte dokumentasjoner av kulturminnene. En detaljert dokumentasjon vil dessuten kunne veie opp for varierende praksis i bruk av typebetegnelser. Dokumentasjonen i form av beskrivelse, fotos, skisser etc. vil kunne være basisdata som både kulturminnemyndigheter og forskere kan ta utgangspunkt i, når kulturminnene skal vurderes og skrives inn i nye tekster og sammenhenger. Den største utfordringa med inkonsekvent bruk av typebetegnelser, er at den forplanter seg til Askeladden og der vil kunne resultere i upresise søkeresultater. Som jeg skal komme inn på nedenfor, er det av betydning at det i veiledningsmateriellet til kulturminnedatabasen redigjøres for disse svakhetene slik at brukerne blir inneforstått med databasens begrensinger.

Navn og verditilskrivning

Hvilke typenavn man benytter på kulturminnene, kan indirekte få betydning for hvordan de oppfattes av allmennheten. Typenavnene er ikke nøytrale. Selv om et kulturminne er automatisk fredet etter loven, vil likevel navnet kunne gi ulike assosiasjoner og konnotasjoner slik eksempelet med *hustuft* versus *gammetuft* viser. Navnet kan indirekte påvirke folks oppfatning om hvor viktig kulturminnet er, og hvilken verdi det kan tilskrives. Det vil også være forskjell på hvilke navn som gir mening for lekfolk. La oss ta typebetegnelsen *hellegrup*. Som nevnt over, oppfattet arkeologene disse kulturminnene tidligere som graver. Lokalt ble de gjerne også tolket som graver, nærmere bestemt som russegraver eller pomorgraver (Henriksen 1996). Det var med andre ord et visst sammenfall i fagmiljøenes og lek-

folks tolkning av kulturminnene. Selv om fagfolk også brukte betegnelser som hellekister eller hellekistegraver om disse kulturminnene, gav navnene likevel klare assosiasjoner til grav (kiste). Det nye navnet *hellegrup* er mindre selvforklarende for lekfolk. Videre omfattes gjerne graver med større respekt både av lekfolk og fagfolk, enn hva tilfellet er med groper. Dette selv om kulturminnene har samme status i henhold til kulturminneloven. Det kan også by på utfordringer å få forståelse lokalt for at ei *grup* er verdt å bevare for ettertida, når navnet ikke vekker assosiasjoner til en bestemt handling eller aktivitet. Slik sett, hadde kanskje hellegroperne vært tjent med et mer selvforklarende navn som for eksempel spekkgrup, tranoljegrup eller lignende. Hvis kulturminnebetegnelsen i større grad er selvforklarende, viser til en spesifikk aktivitet eller skaper et bredere spekter av assosiasjoner, vil det trolig være lettere å få tilslutning lokalt for kulturminnets fredningsstatus og føringer på arealbruk. Slike navn vil også lettere kunne inspirere til lokal bruk av kulturminner i steds- og næringsutvikling, enn lite assosiative betegnelser som *steinkonstruksjon* og *grup*.

Dokumentasjonsmal for kulturminneregistreringer

I Latours eksempel fra Boa Vista hadde forskerne ingen problemer med å kategorisere og typebestemme planter og jordsmonn (Latour 1999). Nomenklaturen som de hadde til rådighet, var tilstrekkelig for formålet. Plantene kunne kategoriseres i henhold til artsnavn og jordsmonnet kunne dokumenteres gjennom dertil egnete instrumenter. For eksempel ble fargen på jordprøvene bestemt i henhold til det standardiserte fargekodesystemet; *Munsell codes*, som også er mye brukt i forbindelse med arkeologiske utgravninger. Ved en anledning skriver Latour at dokumentasjonen av jordprøvene skjedde på bakgrunn av forskernes erfaring og ikke i henhold til et sett av standardiserte dokumentasjonsmetoder. Dette skjedde når de ute i jungelen skulle bestemme forholdet mellom sand og leire i jordprøvene (Latour 1999: 63). Da måtte de diskutere og smake (i bokstavelig forstand) seg fram til en konklusjon. Men også denne vurderingen av jordkonsistensen kunne etterprøves ved hjelp av laboratorieanalyser på et senere tidspunkt. Et annet forhold som skiller dette feltarbeid fra arkeologenes kulturminneregistreringer, er at Latours forskere kunne bringe med seg utdrag av sitt studieobjekt. Arkeologiske kulturminneregistreringer av fysiske spor på markoverflata (i motsetning til arkeologiske utgravninger) innebærer vanligvis ikke at det foretas innsamling av fysisk materiale i form av prøver. Dokumentasjonen består i å beskrive størrelse og form på kulturminnene, kartfesting, fotografering, terrengbeskrivelse og eventuelt skisser.

Dokumentasjonsskjemaene som ble benyttet under kulturminneregistreringene for Økonomisk Kartverk, var som nevnt over, standardiserte. Til tross for standardiserte skjema var det likevel store variasjoner i hvor nøye disse skjemaene ble fylt ut. Oppmålingen av arkeologiske kulturminner ble ofte foretatt uten standardiserte redskaper som måleband og tomlestokk. Den vanligste metoden har vært å skritte opp kulturminnene for å angi bredde, lengde, høyde og dybde. I tillegg ble heller ikke alle registrerte kulturminner nøyaktig kartfestet. Særlig eldre registreringer som befinner seg utenfor Økonomisk Kartverk, kan mangle eksakt kartfesting, og i stedet bare være relatert til stedsnavn og omtrentlig innmåling i forhold til faste punkter i terrenget. I dag er imidlertid kartfesting ved hjelp av GPS blitt standard prosedyre i kulturminneregistreringer. De ulike aktørene (regionale kulturminnemyndigheter, universiteter, museer etc.) som i dag foretar kulturminneregistreringer, synes å gjøre dette arbeidet i henhold til variasjoner over skjemaene som i sin tid ble brukt under

registreringene for Økonomisk Kartverk. Tid og budsjetter har også innvirkning på hvor omfattende dokumentasjonsmetoder de ulike aktørene tar seg råd til.

Registreringsmetodikken og dokumentasjonen av kulturminner skiller seg på mange vis fra dokumentasjonsmetodene som Latour omtaler (Latour 1999: 30-65). Registreringa av kulturminner og de vurderingene som foretas som et første ledd i transformasjonskjeden, er avgjørende i den forstand at de vanskelig kan revurderes eller etterprøves i ettertid uten at man oppsøker kulturminnet på nytt. Kjeden av transformasjoner som utgår fra kulturminnene i terrenget, lar seg derfor ikke like lett følge motsatt veg i retning av studieobjektet. Manglende kartfesting innebærer dessuten at noen kulturminner vanskelig lar seg gjenfinne. Det er varierende kvalitet på dokumentasjonen, og kulturminnene dokumenteres og beskrives i mange tilfeller ikke med en tilstrekkelig detaljeringsgrad. Andre kan derfor i begrenset grad ta utgangspunkt i foreliggende dokumentasjon for å vurdere kulturminnet på nytt i forhold til type eller andre aktuelle problemstillinger. Mer detaljerte registreringsmetodikken vil gi større mulighet for *sirkulerende* bevegelser langs kjedene av transformasjoner – fra studieobjektene og tilbake til dem. Forbedringer kunne være å gjennomføre en systematisk fotodokumentasjon og at man i større grad relaterer kulturminnet til de omkringliggende omgivelser, det være seg andre kulturminner eller landskapet.

Den nasjonale kulturminnedatabasen, Askeladden

I det følgende skal jeg se nærmere på hvordan dokumentasjonene av kulturminner er videreført til den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. Jeg vil særlig fokusere på enkelte aspekter ved søkefunksjonene, tellefunksjonene og oppbygginga av kulturminnedatabasen.

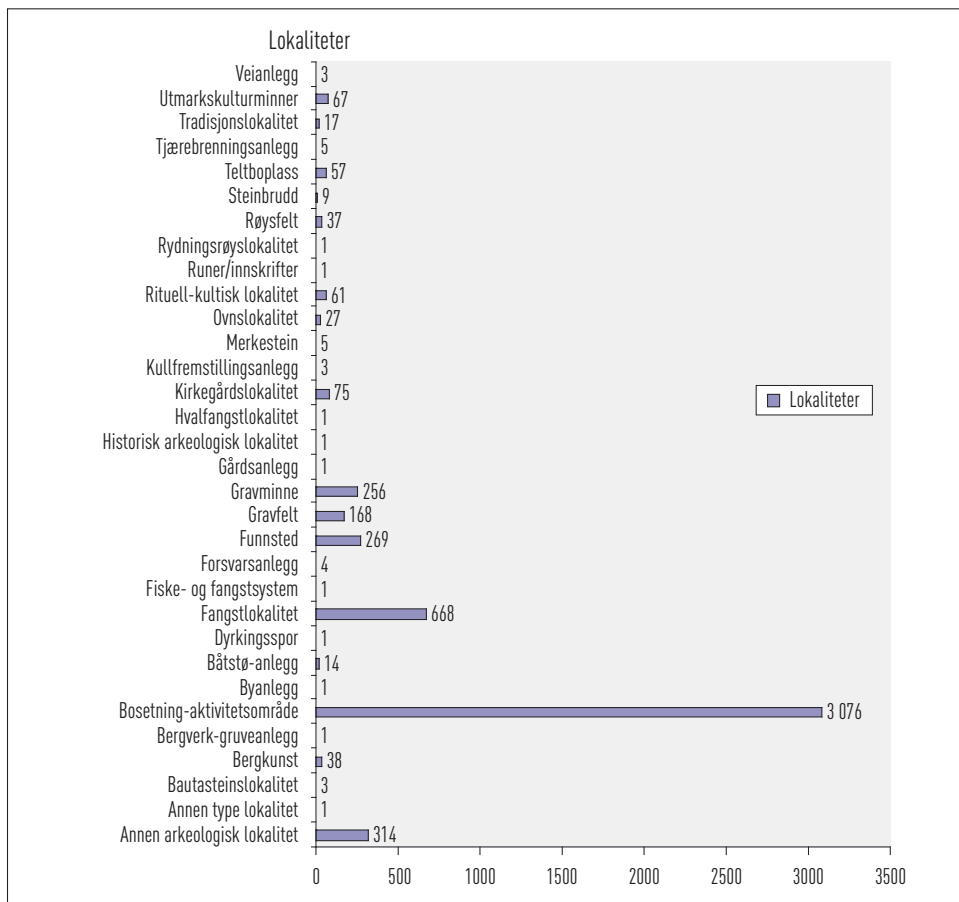
Lokalitetsarter

I Askeladden er alle de arkeologiske lokalitetene klassifisert i arter eller typer. Det finnes i alt 47 arter å velge mellom. Noen av artene representerer spesifikke aktiviteter og/eller spesifikke kulturminnetyper som *båtstø-anlegg*, *fangstlokalitet (russisk)*, *gravfelt*, *gårdsanlegg*, *kokegroplokalitet*, *rydningsrøyslokalitet*. Det finnes også lokalitetstyper som kan karakteriseres som *sekkebetegnelser*, for eksempel *bosetning-aktivitetsområde*, *utmarks-kulturminner*, *annen arkeologisk lokalitet*. I følge Askeladden er de tre mest utbredte lokalitetsartene i Finnmark fylke *fangstlokalitet* (12,8 %) og de to sekkebetegnelsene *annen arkeologisk lokalitet* (6 %) og *bosetnings og aktivitetsområde* (59 %) (tabell 2).

Inndelinga av arkeologiske lokaliteter i arter har ført til at enkelte kulturminnetyper får en mer framskutt og tydelig posisjon enn andre i Askeladden. Dette gjelder særlig de kulturminnetypene som genererer egne lokalitetsarter for eksempel *rydningsrøysanlegg* eller *kokegropslokalitet*. Her kan det legges til at disse lokalitetene ikke nødvendigvis inneholder bare en type kulturminner. Det finnes eksempel på at *rydningsrøysanlegg* også inneholder kulturminnetyper som gravrøyser og hustufter. Ikke alle kulturminnetyper som kan forekomme i stort antall blir sett som definerende for lokalitetens artsnavn. Lokaliteter med hellegroper fra jernalderen har for eksempel ingen eksakt betegnelse, men faller inn under samlebetegnelsen *bosetnings og aktivitetsområde* eventuelt *annen arkeologisk lokalitet*.

Det er i det hele tatt problematisk å artsbestemme lokaliteter. Mange lokaliteter inneholder et konglomerat av kulturminner som kan knyttes til mange ulike aktiviteter og tids-

Tabell 2: Alle arkeologiske lokaliteter i Finnmark gruppert i henhold til lokalitetsart, jf. Askeladden, april 2010.

perioder, – ta lokalitetene med mangeromstufter for eksempel. På disse lokalitetene kan man, foruten mangeromstuftene, finne nauststufter, hellegroper, urgraver, teltringer, runde gammetufter og fellesgammer (Myrvoll 2001). Sekkebetegnelse som vanligvis brukes på slike sammensatte lokaliteter, blir så vidtfaevnende at de ikke gir mening. Det ville vært mer informativt hvis et søk hadde resultert i en oversikt over hvilke kulturminnetyper som fantes på hver lokalitet. Eventuelt kunne lokalitetene i oversikten karakteriseres med emneord (Myrvoll 2008: 18-19). En lokalitet som består av hustufter, gammetufter, nauststufter, et offersted og fangstgroper kunne karakteriseres med emneordene bygningsstruktur, samisk helligsted, og fangstinnretning. Lokalitetsartene er heller ikke bruk konsekvent. Særlig artsbetegnelse *bosetning-aktivitetsområde* og *annen arkeologisk lokalitet* har blitt brukt om hverandre. Det er også eksempler på at lokaliteter som består av urgraver, er klassifisert som *annen arkeologisk lokalitet* og ikke som *gravfelt*. Dette gir upresise søkeresultater.

Tellefunksjoner

I den tidligere web-versjonen av det gamle Fornminneregisteret var det ikke mulig å foreta søk som viste hvor mange kulturminner det fantes av en kulturminnetype i en kommune eller et fylke. Man kunne med andre ord ikke søke opp det totale antallet urgraver i Finnmark. I dagens Askeladden er slike søk mulig. Resultatene av slike søk må imidlertid tas med en klype salt. Noen av lokalitetene har opprinnelig ikke blitt dokumentert med et eksakt antall kulturminner. Derimot kunne det være ført opp at en lokalitet besto av *flere* kulturminner, for eksempel flere fangstgroper. Slike omtrentlige antallsangivelser er det ikke tatt høyde for i Askeladden, og omtrentlige antall er i noen tilfeller ført inn som ett kulturminne. I Unjárga /Nesseby kommune er det for eksempel registrert en lokalitet (Askeladden id nr 67215) som består av *400-450 fangstgroper*. I Askeladden kommer dette noe omtrentlige antallet fram under selve beskrivelsen av lokaliteten. Antallsmessig er det imidlertid bare lagt inn én fangstgrop i rubrikken som oppgir hvor mange enkelminner lokaliteten inneholder. Det finnes også andre eksempler, blant annet fangstlokaliteten ved Noaidečerro (Askeladden id nr 27037) i Båtsfjord kommune. Lokaliteten strekker seg over 500 meter og består av en sirkelformet *vuobman* med ledegerder, 6 fallgraver, over 35 bogastiller samt steinrøyser. Denne fangstlokaliteten står oppført med ett enkeltminne i Askeladden, nærmere bestemt én fangstgrop! Lokaliteten er ikke kartfestet, og et eventuelt kulturminnesøk innen dette gårdsnummeret vil med andre ord, gi sparsomme opplysninger om denne geografisk store og rikt sammensatte kulturminnelokaliteten. Gropbakkenga (Askeladden id nr 46955) i Unjárga /Nesseby kommune er en av de mest kjente steinalderlokalitetene i Finnmark. I følge Povl Simonsen består boplassen av 85 tufter (Simonsen 1961: 107), mens Bjørnar Olsen oppgir at den har minst 89 tufter (Olsen 1994: 69). I Askeladden står lokaliteten oppført med bare ett enkeltminne; én hustuft.

De samlede antallene for enkeltminner som oppgis i søkeresultatene i Askeladden, er som man skjønner, for lave. Denne svakheten med databasen vil ha liten betydning når det gjelder kulturminnetyper som vanligvis bare har ett kulturminne per lokalitet. For kulturminnetyper som ofte forekommer i store felt, for eksempel fangstgroper, urgraver, hellegroper, hustufter og gammetufter, vil denne svakheten i tellefunksjonen gi graverende utslag.

Kulturminnemyndighetene har et særlig behov for kartfestete opplysninger som angir kulturminnelokalitetenes avgrensing. Opplysninger om hvor vidt en lokalitet inneholder ett eller 100 kulturminner kan i utgangspunktet tenkes å være av underordnet betydning så lenge lokaliteten er kartfestet og gitt en ytre avgrensing. Kulturminnemyndighetene har imidlertid *også* behov for opplysninger om antall. Opplysninger om antall er en viktig bakgrunnsopplysning for kulturminnemyndighetene i verdivurderinger (representativitet) av kulturminner og kulturmiljøer (Riksantikvaren 2003). Opplysninger om antall er også essensiell informasjon for kulturminnemyndighetene i vurderinger av potensial for funn av kulturminner i et område.

Mange kulturminneopplysninger som i dag finnes i Askeladden, er resultat av innberetninger og informantopplysninger. Disse informantopplysninger inneholder sjeldent eksakte opplysninger om antall kulturminner på en lokalitet eller i et område. Det vil være svært ressurskrevende å oppsøke og kontrollregistrere alle lokaliteter som i dag ikke står oppført med et eksakt antall kulturminner. Med tanke på dagens ressursituasjon er det lite som tilsier at kulturminnemyndighetene kan prioritere å gjennomføre denne type kontrollregistreringer. Intervju og innhenting av informantopplysninger inngår som en viktig del av meto-

dene man benytter under kulturminneregistreringer, særlig i registrering av samiske kulturminner. Dette kan føre til at samiske kulturminner kan komme til å framstå som antallsvis færre enn hva tilfellet er, fordi en større andel av disse kulturminneopplysningene er basert på informantopplysninger.

Mitt ankepunkt mot svakheten i tellefunksjonen av enkeltminner, er primært at det ikke opplyses om dette i brukerveiledningen. Databasen får derfor et skinn av å være en pålitelig *kulturminnekalkulator* som med noen få tastetrykk kan vise det samlede antallet gammetufter eller fangstgroper, det være seg i Unjárga/Nesseby kommune, i Finnmark fylke eller i hele Norge. Søkene framstår som korrekte transformasjoner eller bearbeidinger av de opprinnelige registreringene, mens de i virkeligheten representerer klare brudd med dem. Man kan også spørre seg om denne tellefunksjonen i Askeladden i det hele tatt har noen verdi, når feilmarginene er så betydelige.

«Jeg har slikt å gjøre, jeg har slikt å føre, jeg fører vel den,» sa Askeladden

I eventyret om *Askeladden og prinsessa som ingen kunne målbinde* tok Askeladden vare på alt han fant. Navnelikheten til tross, da den nasjonale kulturminnedatabasen ble etablert ble ikke alle opplysningene i Fornminneregisteret overført til den nye databasen. Det gjaldt blant annet opplysninger som i Fornminneregisteret var innført under rubrikkene (feltene) *tradisjon* og *anmerkning*. Disse opplysningene hadde i sin tid blitt videreført fra registreringsskjemaene (registrantene) til Fornminneregisteret da dette ble opprettet.

Både *anmerkninger* og *tradisjon* inneholder et bredt spekter av informasjon. En gjennomgang av originale registreringsskjemaer viser at det ikke er noen klar regel for hva som ble ført inn under henholdsvis *tradisjon* og *anmerkning*. Her finnes informantopplysninger om fjernete kulturminner, hvor det finnes kulturminner, eierforhold, tro og religionsutøvelse, jordbruksaktivitet og alder på hus- og gammetufter, til observasjoner om vær og vegetasjon samt henvisning til tegnede skisser/kart med mer. Disse rubrikkene kunne også inneholde tilleggsopplysninger om kulturminner som ikke ble tatt med i selve beskrivelsen av lokaliteten. På en lokalitet i Bergeby i Unjárga/Nesseby kommune er det registrert 27 hustufter fra steinalderen. I originalregistranten samt i Fornminneregisteret under rubrikken *anmerkninger* sto det opplyst følgende tilleggsopplysninger om denne lokaliteten:

I den nedre, S-lige kant av tufteområdet i retning NV-SØ er en rekke av 6 nyere tufter, delvis gammetufter, delvis hustufter. De er klart markert og godt synlige i terrenget, relativt store (Fornreg. Id 07205 / Lokalitets Id 26962 i Askeladden).

Beskrivelsen av de 27 hustuftene er tatt med i Askeladden, mens *anmerkningene* om gammetuftene og hustuftene, er utelatt. Grunnen til at de i sin tid ble ført inn under *anmerkninger*, i stedet for å stå sammen med den øvrige beskrivelsen av lokaliteten, kan ha sammenheng med at den første registreringa fant sted så tidlig som i 1971, med andre ord, flere år før lovendringa som innebar at samiske kulturminner eldre enn 100 år ble automatisk fredet. Siden de samiske kulturminnene har en flytende grense for automatisk fredning, er opplysninger om alder og bruk følgelig svært relevant for kulturminneforvaltningen. I dette perspektivet kunne man forvente at opplysningene ble tatt vare på og videreført i den databasen som skal være kulturminnemyndighetens viktigste redskap.

Samtaler og intervju inngår som en viktig komponent i metodikken som benyttes i registrering og dokumentasjon av samiske kulturminner. Bortfall av denne type opplysninger synes

derfor særlig å ramme samiske kulturminner og forvaltningen av dem. Et annet forhold som aktualiserer informantopplysninger, er at noen samiske kulturminner, nærmere bestemt samiske helligsteder, ikke alltid har synlige spor etter menneskelig aktivitet. I slike tilfeller kan informantopplysninger være den eneste bekreftelsen på stedets status som automatisk fredet. For å illustrere dette kan jeg sitere følgende opplysning hentet fra *anmerkninger*:

Per Persen Setereng fortalte at hans mor hadde sagt dette var en seidestein. Han kan ikke huske der har vært ofret på den. (Fornreg. Id 01620 / Lokalitets Id 56653 i Askeladden).

Denne *anmerkningen* er ikke overført til Askeladden.

Det kan legges til at Sametinget ikke ble gjort oppmerksom på at opplysningene som var å finne under tradisjon og anmerkning, ble tatt ut da Askeladden ble etablert. På det tidspunktet fantes det 1015 lokaliteter i Finnmark som inneholdt opplysninger under rubrikken *anmerkninger* i det tidligere Fornminneregisteret og 266 lokaliteter med opplysninger under *tradisjon*. Etter hvert ble Riksantikvaren gjort oppmerksom på at *tradisjon* manglet i Askeladden, og 18. juni 2007 meddelte Riksantikvaren på Askeladdens meldingsside at disse opplysningene nå var lagt inn under feltet *historikk*.

Anmerkninger er fremdeles fraværende i Askeladden, og på tross av den nevnte meldinga i 2007 er likevel ikke alle opplysninger om tradisjon tilbakeført. En gjennomgang av opplysninger som tidligere lå i Fornminneregisteret viser at flere fortsatt mangler. Her er tre eksempler fra Finnmark:

Ifølge lokale informanter fra Sarnes skulle det på det aktuelle området være bare to tufter fra gammelt av. En av informantenes foreldre var født i 1907 og tuftene skulle være eldre enn vedkommende [...] (Fornreg. Id U44932 / Lokalitets Id 8539 i Askeladden. Opplysningen er registrert i 1995 i Nordkapp av Hartvik Birkely og Gerd Valen, Samisk kulturminneråd).

Ifølge Klemet Solbakken (86 år) skal det være mange tufter her på eiendommen. På V-siden av veien er det gamle slåtteplasser og her er også et sagn om «ulda», underjordiske. Når de laget stikkrenne til snekkerneveien her, fant de hjemmelaget jernøks (Fornreg. Id 04751 / Lokalitets Id 59823 i Askeladden. Opplysningen er registrert i 1997 i Porsanger av Hartvig Birkely, Samisk kulturminneråd).

Ifølge Øystein Nilsen, Abelsborg ble dette området brukt som høst- og vinterboplass for Nesseby-samene. Ingeborg Iversen, født Reppen, forteller at i hennes barndom for 30 år siden flyttet de inn i ei gamle der om høsten for å plukke bær (Fornreg. Id U44880 / Lokalitets Id 27897 i Askeladden. Opplysningen er registrert i 1997 i Unjárga /Nesseby kommune av Sven Erik Grydeland, Samisk kulturminneråd).

De nevnte eksemplene viser at tradisjonsopplysningene inneholder fortellinger om personer, tro, bosettingsmønster og landskapsbruk. Det siste eksempelet er hentet fra en lokalitet med gammetufter i Unjárga /Nesseby kommune. Tradisjonsopplysningene her er gitt av Øystein Nilsen som har stor lokalkunnskap og er en viktig ressursperson for Várjjat Sámi Musea/Varanger Samiske Museum. Nilsen har også selv samlet inn tradisjonsstoff og skrevet om varangersamenes historie (Nilsen 2009). Disse opplysningene som Sametinget som kulturminnemyndighet, har dokumentert (Fig. 4), har altså Riksantikvaren i ettertid fjernet fra databasen (Fig. 5).

I dag er det et økende fokus på at kulturminner kan være en ressurs i utviklinga av lokalsamfunn og inngå i verdiskapning. Miljøverndepartementet og Riksantikvaren har selv satt i gang et program som tar for seg verdiskapning på kulturminneområdet (Riksantikvaren 2010c). I lys av dette er det et paradoks at Riksantikvaren i sin egen nasjonale database over kulturminner, ikke har valgt å ta vare på eksisterende dokumentasjon av lokalsamfunnenes

SÁMI KULTURMUITORÁDDI - SAMISK KULTURMINNERÅD		
REGISTRERINGSSKJEMA:		
SØKESNE/PROSJEKT: 96/1929 Byggetilatelise hytte i Lookkøjggi - Marie Wille		
REGISTRERINGSNR: R1		
REGISTRATØR: Sven Erik Grydeland	DATO: 09.10.97	
KOMMUNE: Nesseby	FYLKE: Finnmark	
GARDSNAVN:	GNR./BNR: 6/29	
LOKALITETSNAVN: Lookkøjggi		
BRUKER: ADRESSE:		
KART	KOORDINATER	REG. AVMERKET SOM
M711 2335 III	547-806 svart	
ØK.: HK 282-S-1	x1351460-y22890	R1
Anot:		
FOTOF: DIAS	SV/HV	
FILMNR:		
FOTONR:		
FOTOGRAF:		
REGISTRE	REG.NR.	
ØK:		
SAMSK:		
SEFRAK:		
KULTURMINNETYPE	ANTALL	DATERING
Gammetufter	2	Bldre enn 100 år
KULTURLANDSKAPSTYPE: Gammet Innmark		
TERRENGBESKRIVELSE:		
Tidels tett bjørk- og seljekratt med noen åpne glenner med gammel innmark.		
BELIGGENHET:		
2,2 km V for Vesterelva, 750 m SSO for bergvegg ved Vuov'çovvarri med utsikt over myrene i S		
UNDERSØKELSER:		
Ingen		
LOKAL TRADISJON, INFORMANTER:		
Ifølge Øystein Nilsen, Abelsborg ble dette området brukt som høst- og vinterboplass for Nesseby-samene. Ingeborg Iversen, født i Reppen, forteller at i hennes barndom for 30 år siden flyttet de inn i ei gamle der om høsten for å plukke bær.		
KULTURMINNEBESKRIVELSE:		
I nordenden av en eng, gammel innmark, 70 m N for myrkannt, 2-3 m S for gjengrodd sti, 20 m S for hyttatomta:		
R1, K1 Gammetuft, rektangulær 6 x 5 m orientert N-S med åpning i vestveggen. Veggvollens bredde 1 - 1,5 m, høyde opptil 0,4 m.		
1,5 m V for K1:		
K2 Gammetuft, delvis rund i fornen, diam. 5 m, åpning mot S. I NV-delen et ekstra rom, diam. 2,5 m med åpning inn til hovedrommet. Veggbredde 1 - 1,5 m, høyde opptil 0,4 m		
(På gnr. 6/30 lenger mot ØNØ er også registrert to gammetufter, se avmerking på kart og egen sak i mappa)		

Fig. 4: Registreringsskjema som inneholder tradisjonsopplysninger, registrert av Samisk kulturminneråd (Fornreg. Id U44880 / Lokalitets Id 27897 i Askeladden).

egne fortellinger og kunnskap om kulturminner; hvilke oppfatninger som knytter seg til kulturminnene, hvem som har bodd i dem, hvilke hendelser som har funnet sted i eller rundt dem, hvilke næringer de representerer osv. Dette er fortellinger som lokalt har tilført kulturminner og stedene der de fantes, et meningsinnhold.

Det finnes også andre former for dokumentasjon som det heller ikke er gitt plass til i Askeladden. I tillegg til den skriftlige beskrivelse av kulturminnene, tegnet registratorene skisser over enkelte kulturminner og kulturminnelokaliteter. Dette gjaldt særlig kompliserte strukturer eller større lokaliteter som fangstgropsystemer og boplasser med mange tufter og strukturer. Skissene gir en visuell framstilling av lokalitetene og kulturminnernes innbyrdes plassering, og de er et supplement til beskrivelsene av lokalitetene. Verken skisser eller foto var tilgjengelig gjennom Fornminneregisteret, men man kunne finne henvisninger til skissene. De fleste av disse var ført inn under rubrikken *anmerkninger*. I og med at opplysningene under *anmerkninger* ikke er overført til Askeladden, får ikke brukerne av Askeladden vite om det foreligger skisser av kulturminnene i andre arkiver. 70 lokaliteter i Finnmark hadde skissehenvisninger under denne rubrikken i Fornminneregisteret. Selv om skissene finnes i arkivene, vil de likevel være langt mer tilgjengelig hvis de fantes sammen med den øvrige dokumentasjonen av hver enkel kulturminnelokalitet i Askeladden. Det samme gjelder fotos. Riksantikvarens fotoarkiv er tilgjengelig gjennom Askeladden, men arkeologiske lokaliteter er i liten grad representert. Fotomaterialet er i første rekke knyttet til bygningslokaliteter, teknisk/industrielle lokaliteter og kirkesteder. Riksantikvaren har med andre ord

Lokalitet - 27897 - Arkeologisk lokalitet - Loakkejæggi			
Klassifisering			
Kategori:	Arkeologisk lokalitet	Art:	Bosetning-aktivitetsområde
Stedfesting			
Fylke:	Finnmark	ØK-kart:	HK282-5-1
Kommune:	Unjarga-Nesseby		
Museumsdistrikt:	Tromsø Museum		
Elendomsopplysninger			
Eldre eiendomsopplysninger (før matrikelvask)			
Kommune:	Unjarga-Nesseby	Festenr:	0
Gnr:	6	Seksjonsnr:	0
Bnr:	29		
Oppretting og ansvar			
Registrert			
Dato:	09.10.1997	Ansvarlig etat:	
Utført av:	Sven Erik Grydland	Instans:	
Registreringstype:	Økonomisk kartverk		
Flyfoto, serie:	(R1) (R)	Tidligere idnummer:	3-U44880
Utfyllende opplysninger			
Beskrivelse:			
Kulturlandskapstype: Gammel innmark.			
I nordenden av eng, gammel innmark, 70 m N for myrkant, 2-3 m S for gjengrodd sti, 20 m S for hyttetomta:			
Fornminne 1: Gammetuft, rektangulær 6 x 5 m orientert N-S med åpning i vestveggen. Veggvollens bredde 1-1,5 m, høyde opp til 0,4 m. 1,5 m V for forminne 1:			
Fornminne 2: Gammetuft, delvis rund i formen, diameter 5 m, åpning mot S. I NV-delen et ekstra rom, diameter 2,5 m med åpning inn til hovedrommet. Vøllbredde 1-1,5 m, høyde opp til 0,4 m. (På gnr 6/30 lenger mot ØNØ er også registrert to gammetufter, se avmerking på kart og egen sak i mappe).			
Terrangbeskrivelse:			
Til dels tett bjørk- og seljokratt med noen åpne glenner med gammel innmark.			
Orientering:			
2,2 km V for Vesterelva, 750 m SØ for bergveggen ved Vuotrovvarri med utsiklover myrene i S.			
Prosjekt:			
Samisk kulturminneråd, saksnr./prosjekt 96/1929 Byggetillatelse hytte iLoakkejæggi - Marie WilleM711 2335 III, koordinater 547-806 svart			
Tilhørende enkeltminner			Nytt enkeltminne
R 27897 Bosetning-aktivitetsområde			Utskriftsvennlig
├ R 1 Gammetuft			Bildearkiv
└ R 2 Gammetuft			Endre
			Sielt
			Endre kategori til "Arkeologisk lokalitet"
Sammendrag lokalitet			
• Synlig over markoverflaten			
Registreringstype: Økonomisk kartverk			
Vernestatus: Automatisk fredet			
Lovgrunnlag: Kulturminneloven av 1978			
Paragraf: 4a			

Fig. 5: Kulturminnelokalitet, utskrift fra Askeladden (Fornreg. Id U44880 / Lokalitets Id 27897 i Askeladden). Tradisjonsopplysningen er fjernet (sammenlign med opplysningene i figur 4)

valgt å prioritere opplysningene (oppmåling og oppskritting) om kulturminnernes lengde, bredde, høyde, og dybde i databasen. I likhet med deler av tradisjonsstoffet og andre lokale historier, er den visuelle dokumentasjonen av arkeologiske kulturminner så langt ikke gitt prioritet i Askeladden. Hvis man sammenligner med Riksantikvarieämbetets database *Fornsök* (Riksantikvarieämbetets 2010), vil man finne at den svenske databasen både gir tilgang til skisser og fotos av arkeologiske kulturminner.

Konklusjon

Kulturminneregistrering kan karakteriseres som det første leddet i en lang kjede av transformasjoner som utgår fra de fysiske kulturminnene. I den samme kjeden finner vi det vitenskapelige språket og dets kategorier, arkivene, databasene, kulturminnemyndighetenes vurderinger samt vitenskapelige tekster. Alt dette er forbundet med mangfoldet av data som er registrert og dokumentert i felt, og gjennom denne forbindelsen er det også forbundet med

de fysiske kulturminnene. Vitenskapelig holdbarhet har, som Latour (1999) påpeker, å gjøre med at denne kjeden har en akseptabel grad av kontinuitet, at vi kan følge den langs de mange små serier av transformasjoner eller overganger mellom objektet og konkluderende vitenskapelige utsagn om objektet, i dette tilfellet kulturminnet. Det vitenskapelige språket og kategoriene som blir benyttet til å definere kulturminnene, er i seg selv et premis for hvordan et kulturminne forstås, hvordan det registreres og hvordan det kan forstås av andre i ettertid. Kategoriene er ikke statiske. De endres, justeres og nye kommer til. Denne dynamikken står i relasjon til den faglige diskusjonen innen disiplinen arkeologi.

Gjennom å ta vare på, videreføre og gjøre tilgjengelig flest mulig av elementene som inngår i dokumentasjonen av kulturminner, vil man kunne motvirke at det oppstår direkte brudd i transformasjonskjedene som utgår fra det fysiske objektet. Dette vil gjøre det mulig for andre i ettertid å *sirkulere* langs kjedene av transformasjoner, for å bruke Latours (1999) terminologi. Man vil da lettere kunne foreta justeringer og revideringer av tidligere typebestemmelser på kulturminner uten på nytt å måtte oppsøke kulturminnene i terrenget.

Fotos og skisser finnes i dag fysisk i arkivene til blant annet universitetsmuseene, kulturminnemyndighetene og Norsk institutt for kulturminneforskning. Det er imidlertid tidkrevende å skulle lete i disse arkivene. Hvis materialet hadde vært tilgjengelig gjennom Askeladden, ville det være ressursbesparende både for forvaltningsapparatet og for forskere.

Slik sett, må det også kunne sies å være et paradoks at opplysninger som før var tilgjengelig gjennom Fornminneregisteret, ikke er ført videre til Askeladden. Dette gjelder primært informasjon som i Fornminneregisteret var å finne under rubrikkene *anmerkninger* og i noen grad under *tradisjon*. Dette rammer ikke minst dokumentasjonen av samiske kulturminner. Sett i lys av at det i utgangspunktet finnes få kilder om samenes historie, er det bemerkelsesverdige at Riksantikvaren har valgt å utelate nedtegnete opplysninger som angår samiske kulturminner. Et annet moment, er at *meldingssiden* og veiledningene til Askeladden *ikke* redegjør for at de nevnte opplysningene er utelatt (Riksantikvaren 2010b). Veiledningen redegjør heller ikke for at tellefunksjonene av enkeltminner i Askeladden inneholder til dels betydelige feilmarginer eller at det kan finnes skisser av kulturminnene i andre arkiver. Dette innebærer at kulturminnedataene som framkommer i Askeladden, på flere vis kan karakteriseres som et brudd både med kulturminnedokumentasjonen som finnes i arkivene, og med opplysninger som før var å finne i Fornminneregisteret. Brukerne av Askeladden gis med andre ord ingen direkte muligheter til å overskue de transformasjonsprosessene som har funnet sted fra kulturminnedokumentasjon i felt via Fornminneregisteret til Askeladden.

Ei videreføring av informasjonen som før lå i Fornminneregisteret, samt tilgjengeliggjøring av eksisterende fotos og skisser av automatisk fredete kulturminner, hadde utvilsomt gjort det enklere å følge kjedene eller transformasjonsprosessene tilbake til kulturminnet/objektet. Dette ville dessuten ha gitt større mulighet for revidering av allerede typebestemte kulturminner og gjort databasen mer anvendelig for brukerne. Det faktum at viktige deler av dokumentasjonsmaterialet fra kulturminneregistreringene, er utelatt i Askeladden, bidrar til ei mørklegging av kontinuiteten i kjeden av transformasjonsprosesser. Vegen tilbake til studieobjektet, i vår tilfelle kulturminnene, vanskeliggjøres, og i noen tilfeller representerer Askeladden et direkte kutt eller brudd i kjedene. I stedet for å bryte kjedene kunne man, med de muligheter som dagens datateknologi gir, heller prøve å ta vare på mangfoldet i dokumentasjonene og gjøre det tilgjengelig, søkbart og anvendelig for brukere innen kulturminneforvaltning og forskning.

Som et siste moment, vil jeg legge til at dokumentasjonsmetodikken som benyttes under kulturminneregistreringer har et forbedringspotensial. Metodikken som brukes under arkeologiske utgravninger framstår som langt mer standardisert og finmasket med tanke på å være etterprøvbare og reversibel. Dette må selvsagt også sees i sammenheng med at en utgraving innebærer et destruktivt element ved at kulturminnet som fysisk struktur, ødelegges eller dekonstrueres. Arkeologiske utgravninger er dessuten et anliggende som forutsetter dispensasjon fra kulturminneloven og derfor må utføres i henhold til de betingelser som stilles. Registreringer av synlige kulturminner på markoverflata har derimot ingen fysisk innvirkning på selve kulturminnene. Diskusjonen de siste årene har i stor grad dreid seg om bruk av elektronisk utstyr i registreringsarbeid, og Riksantikvaren har utviklet et elektronisk registreringsskjema til bruk for kulturminneforvaltningen. Registreringsmetodikken kan imidlertid videreutvikles i retning av en mer breispektret, utfyllende og nyansert beskrivelse av kulturminnene og de landskapsmessige sammenhengene de inngår i, noe det ikke gis rom for slik dagens elektroniske registreringsskjemaer er utformet. Registreringsmetodikken kunne også i større grad vektlegge fotodokumentasjon evt. annen visuell dokumentasjon, av kulturminner og kulturminnemiljøer. Fotodokumentasjon i kulturminneregistrering har vært vanlig i flere tiår, og mitt poeng her, er at denne formen for dokumentasjon er et svært viktig og lite ressurskrevende supplement til de verbale beskrivelsene av kulturminnene. Den visuelle dokumentasjonen gir muligheter som annen dokumentasjon i form av verbale beskrivelser ikke fanger opp. En mer systematisk bruk av fotodokumentasjon kan gjøre det enklere for kulturminnemyndighetenes å justere kulturminnedatabasen i forhold til nye forskningsresultater og endringer av kategorier og nomenklatur.

Forskningens behov har ikke vært styrende for opprettelsen og utforminga av Askeladden. Askeladden er opprettet og eid av Riksantikvaren med det formål å være et redskap for kulturminnemyndighetene i forvaltningen av kulturminner. Databasen må derfor vurderes ut fra hvilken målgruppe og bruk den er tiltenkt. Samtidig er det nærliggende å se en nasjonal kulturminnedatabase som en viktig kilde og ressurs i arkeologisk forskning. Kulturminnemyndighetenes forvaltning av automatisk fredete kulturminner skjer på basis av kategorier, tolkninger og en kulturhistorisk forståelse som ikke kan sees løst fra forskning og forskningsstatus. Denne relasjonen mellom forskning og forvaltning er ikke statisk. Kulturminneforvaltere må løpende oppdatere seg i forhold til aktuelle forskningsresultater. I lys av dette vil jeg hevde at det er av betydning at metodikken som anvendes i kulturminnedokumentasjon og organiseringa av Askeladden, innehar en fleksibilitet som muliggjør justeringer, og oppdateringer i henhold til samtidas forskningsstatus. Et annet moment, er at en nyansering av dokumentasjonsmetodikken vil kunne være et utgangspunkt og grunnlag for forskning. Med andre ord: Et utgangspunkt for å skape nye ledd i kjeden av transformasjoner som utgår fra de fysiske kulturminnene i terrenget.

Noter

¹ Aldersbestemmelsene *førreformatorisk tid* og *eldre enn 100 år* er her tatt med i perioden e. Kr.

Cultural heritage sites under the influence of archaeological categories and The Norwegian Cultural Heritage Database.

Abstract

Cultural heritage sites are surveyed, classified in categories and documented. Data are further transmitted to archives and databases becoming a resource for researchers and cultural heritage management. Surveying and documentation data are the starting point of this so-called chain of transformations. In archaeology, surveying, interpretation and categorization of sites are subject to continuous discussions and it is therefore necessary at times to re-examine the documentation and adjust it in accordance with present research results. The way documentation is filed in archives and databases is of importance for this ongoing discourse. However, the Norwegian Cultural Heritage Database does not fully display the information and documentation recorded through field surveys. The database can therefore be seen as being disconnected to the chain of transformations derived from the cultural heritage sites. Researchers and cultural heritage management, the users of the database, are neither informed about these limitations nor of shortcomings regarding search functions. Instead, the database appears as a reliable source. The database is of most importance for the management of cultural heritage, and the consequences of this disconnection are especially noticeable in the management of Sami cultural heritage.

Litteratur

- Berg, E. 2001: National Registries of Sites and Monuments in Norway – Developing GIS-based Databases. Z. Stančič og T. Veljanovski (red.). *Computing Archaeology for Understanding the Past, CAA 2000. Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. Proceedings of the 28th Conference, Ljubljana, April 2000*, BAR International Series 931, pp. 133-137. Oxford.
- Berg, E. 2007: Using GIS-based Database as Platform for Cultural Heritage Management of Sites and Monuments in Norway. J.T. Clark og E. M. Hagemeister (red.). *Digital Discovery. Exploring New Frontiers in Human Heritage, CAA 2006. Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology. Proceedings of the 34th Conference, Fargo, United States, April 2006*, pp. 345-351. Budapest
- Hedman, S.-D. og B. Olsen 2009: Transition and order: a study of Sámi rectangular hearts in Pasvik, Arctic Norway. *Fennoscandia archaeologica XXVI*, pp. 3-22.
- Henriksen, J. E. 1996: *Hellegropene. Fornminner fra en funntom periode*. Stensilserie B nr.42. IAR, Universitetet i Tromsø. Tromsø
- Hesjedal, A., C. Damm, B. Olsen og I. Storli 1996: *Arkeologi på Slettnes. Dokumentasjon av 11.000 års bosetting*. Tromsø Museums skrifter XXVI. Tromsø
- Holm-Olsen, I. M. 1985: Datering av hellegraver. E. Engelstad og I. M. Holm-Olsen (red.). *Arkeologisk feltarbeid i Nord-Norge 1984*. Tromsø, Kulturhistorie nr. 5. Universitetet i Tromsø, Institutt for Museumsvirksomhet. Tromsø.
- Holm-Olsen, I. M. 1989: 112-års fortidsminneregistrering i Nord-Norge 1874-1986. Et forskningshistorisk tilbakeblikk. P. Simonsens fotefar. R. Bertelsen, P. K. Reymert og A. Utne (red.). *Framskritt for fortida i nord*. Tromsø Museum Skrifter XXII, pp.17-29. Tromsø.
- Kleppe, E. J. 1974: *Samiske jernalderstudier ved Varanger-fjorden. Magistergradsavhandling*. Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Latour, B. 1999: *Pandora's Hope; Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge, Massachusetts – London.
- Myrvoll, E. R. 2001: *Delrapport I. Kulturminneregistreringer 2001. Kulturmiljøer fra jernalder og eldre historisk tid i Kyst-Finnmark. En undersøkelse med utgangspunkt i fenomenet mangeromstuffer*. Upublisert befaringsrapport. Universitetet i Tromsø.

- Myrvoll, E. R. 2005: Samiske urgraver; statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *NIKU Rapport 7*. Oslo.
- Myrvoll, E. R. 2006. Kulturmiljøer fra jernalderen og tidlig historisk tid i Nord-Troms og Finnmark. I. M. Egenberg, B. Skar og G. Swensen (red.). *Kultur – Minner og Miljø. Strategisk instituttprogrammer 2001-2005*. NIKU Tema 18, pp. 221-234.
- Myrvoll, E. R. 2008: *Samiske helligsteder. Tradisjon-registrering-forvaltning*. NIKU Rapport 24. Oslo.
- Nicolaissen, O. M. 1890: Undersøgelser i Tromsø og Finnmarkens Amter i 1889. *Foreningen til Norske Fortidsminnesmerkers bevaring. Aarsberetning for 1889*, pp. 1-11.
- Nilsen, Ø. 2009: Varangersamene. Bosetning, næring, folketall, utmarksbruk mv. fra historisk tid til i dag. Várjjat Sámi Musea Čállosat /Varanger Samiske Museum Skrifter nr 5. www.varjjat.org.
- Olsen, B. 1984. *Stabilitet og endring. Produksjon og samfunn i Varanger 800 f. Kr. – 1700 e. Kr.* Upublisert magistergradsavhandling, Universitetet i Tromsø. Tromsø
- Olsen, B. 1994: *Bosetning og samfunn i Finnmarks forhistorie*. Oslo.
- Reymert, P. K. 1980: *Arkeologi og etnisitet. En studie i etnisitet og gravskikk i Nord-Norge og Finnmark i tiden 800-1200*. Upublisert magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø. Tromsø.
- Riksantikvaren, 2003: *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar, Rettleiar*. Riksantikvarens rapportar Nr. 31. 2003. Oslo.
- Schanche, A. 2000: *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid*. Karasjøk.
- Schanche, K. 1992: *Den funntomme perioden. Nord-Troms og Finnmark i det første årtusen e. Kr.* FOK-programmets skriftserie, nr 2.
- Skjelsvik, E. 1978: Registrering av fornminner for det økonomiske kartverket i Norge 1963-1977. *Fornvænnen* nr. 73, pp. 134-140.
- Skjelsvik, E. 1998: *Registrering av fornminner for det økonomiske kartverket 1963-1994*. NIKU Temahefte 25. NINA-NIKU Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning. Oslo.
- Simonsen, P. 1961: *Varanger-funnene II, Fund og udgravninger på fjordens sydkyst*. Tromsø Museums skrifter. Vol. VII, Hefte II.
- Simonsen, P. 1979: Juntavadda og Assebakte: to utgravninger på Finnmarksvidda. *Acta Borealia* nr 17. 1979. Tromsø.
- Simonsen, P. 1982: Veidemenn på Nordkalotten. Hefte 4; Jernalder og middelalder. *Stensilserie B – historie*. Nr. 21-1982. Universitetet i Tromsø. Tromsø.
- Storli, I. 1994: «Stallo»- boplassene: spor etter de første fjellsamer? Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter XC. Oslo.

Internett

- 2010a Riksantikvaren. Strategisk plan for forvaltning av arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer 2010-20120. Høringsutkast. Elektronisk dokument. Tilgjengelig fra: <http://www.riksantikvaren.no/filestore/STRATEGISKPLAN-HRINGSUTKAST.pdf> [Besøkt medio juni 2010]
- 2010b Riksantikvaren. Kulturminnedatabasen Askeladden. Elektronisk dokument. Tilgjengelig fra: <http://askeladden.ra.no/sok/> [Besøkt primo april 2010]
- 2010c Riksantikvaren. Verdiskapingsprogrammet. Elektronisk dokument. Tilgjengelig fra: <http://www.ra.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=4942> [Besøkt primo april 2010]
- 2010 Riksantikvariembåtet. Fornsøk. Elektronisk dokument. Tilgjengelig fra: <http://www.raa.se/cms/extern/index.html> [Besøkt primo april 2010]